

Nicolae Iuga s-a născut pe 12 iunie 1953 în Săliștea de Sus, jud. Maramureș. A absolvit Facultatea de Filosofie a Universității din București în anul 1978. A fost profesor la Colegiul Național Dragoș Vodă din Sighet, ulterior lector CDA la Universitatea Babeș Bolyai din Cluj-Napoca. A susținut doctoratul în Filosofie la Universitatea Babeș Bolyai din Cluj-Napoca, sub îndrumarea profesorului Andrei Marga. Între 2003 și 2018, a fost conferențiar și respectiv profesor universitar titular la Departamentul de Științe Socio-Umane al Universității de Vest Vasile Goldiș din Arad. În prezent este cercetător științific asociat la Institutul de Filosofie Constantin Rădulescu-Motru al Academiei Române.

A avut o activitate publicistică constantă în revistele culturale din România, fiind cotate printre cei mai importanți esești români contemporani. A publicat în premieră în literatura de specialitate din România, o prezentare monografică a ideii de cauzalitate emergentă, așa cum aceasta se manifestă în istorie. A mai realizat, tot în premieră, în tratare unitară, o Istorie a principalelor idei etice și pedagogice. De asemenea, plecând de la ideea de ansamblu a cărții lui Constantin Noica despre cele *Șase maladii ale Spiritului contemporan*, a elaborat o lucrare de anvergură intitulată *Șapte păcate împotriva Spiritului*. Este autor unic al peste 20 de cărți, dintre care 4 au fost publicate în limbile franceză și engleză la prestigioase edituri din Germania.

În anul 2017 i s-a decernat Premiul „Ion Petrovici” al Academiei Române.

ACADEMIA ROMÂNĂ
Centrul de Cercetări „Cultură și civilizație
românească” Săliștea de Sus, Maramureș

Nicolae Iuga

**Acțiunile teroriste ale
Ungariei în Rusia
Subcarpatică și în România
(anii 1938-1939)**

Documente din Arhiva SSI

**LIMES
2020**

Editor: MIRCEA PETEAN

Coperta: OANA STEPAN

Ilustrație Coperta I

Sursa foto:

https://ro.wikipedia.org/wiki/Primul_dictat_de_la_Viena

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
IUGA, NICOLAE

Acțiunile teroriste ale Ungariei în Rusia Subcarpatică și în
România (anii 1938-1939). Documente din Arhiva SSI /

Nicolae Iuga. - Florești: Limes, 2020

ISBN 978-606-799-361-5

32

© Copyright Editura Limes

Str. Castanilor, 3

407280 Florești, jud. Cluj

Tel.: 0264-544109; 0723-194022

e-mail: edituralimes2008@yahoo.com

www.edituralimes.ro

Studiu introductiv

1. Scurte precizări

Documentele pe care le publicăm aici în premieră, referitoare la raporturile Ungariei cu vecinii săi, Cehoslovacia și România, în anii imediat premergători celui de al Doilea Război Mondial (1938-1939), provin din Arhiva redutabilului Serviciu Secret de Informații (SSI) al Armatei Române din perioada interbelică și au o importanță aparte. Rapoartele din acei ani, întocmite de agenți români în principal de pe teritoriul Ungariei, pun în evidență acțiunile secrete pe care le-a derulat Ungaria în 1938 în vederea dezmembrării Cehoslovaciei și a anexării unor teritorii de la acest stat. Prin aceste rapoarte, conducerea României de atunci era informată că este posibil în orice moment ca Ungaria să procedeze în același fel și față de România, lucru care de altfel s-a și întâmplat, în înlănțuirea de evenimente care a culminat cu Dictatul de la Viena împotriva României din 30 august 1940.

Și încă o precizare, de data asta de ordin terminologic. Regiunea din dreapta Tisei, cuprinsă între acest râu și Carpații Păduroși, de la izvoarele Tisei și până dincolo de Ujgorod, numită în Ucraina de azi Regiunea Transcarpatia, are denumiri care au cunoscut o anumită fluctuație istorică. Din Evul Mediu și până după Primul Război Mondial regiunea s-a numit Rusia Subcarpatică și, uneori, Rutenia Subcarpatică. Apoi, sub ocupația maghiară horthystă (1938-1945) i s-a spus Rutenia Carpatică sau Ucraina Carpatică, probabil pentru a estompa sugestia vreunei legături etno-culturale cu Rusia. La fel, locuitorii regiunii s-au numit pe ei înșiși rusini (rusâni) și erau numiți ruteni de către austrieci, bineînțeles fără ca termenul să

aibă ceva peiorativ, tot din Evul Mediu și până în perioada interbelică, pentru ca mai apoi să fie numiți și ruși carpatini, ucrainieni carpatini sau pur și simplu ucrainieni. Întrucât în documentele pe care le publicăm aici, datând din anii 1938-1939, sunt folosite când unele denumiri când altele, în diferite contexte. Pentru uniformitatea stilistică și terminologică a textului, noi vom utiliza în acest Studiu introductiv cu precădere noțiunile de Rusia Subcarpatică sau Rutenia Subcarpatică pentru regiune și etnonimul rutean pentru a-i numi pe locuitorii ei.

2. Dacă se poate vorbi de o naționalitate ruteană și de o limbă ruteană?

Din documentele aflătoare în Dosarele SSI, reiese că autoritățile maghiare vorbesc explicit despre un „popor rutean”, ca distinct de poporul ucrainean, și de o țară numită Rutenia sau Rusia Subcarpatică, distinctă de Ucraina. În concepția ungarilor, „întoarcerea” Ruteniei (la Ungaria) este considerată ca fiind „un act de dreptate, ținându-se seama de situația geografică și economică a poporului rutean” (fila 66). „Rutenia este o țară săracă și singura posibilitate de a se crea poporului rutean condiții de trai mai bune este alipirea lui la Ungaria” (ibidem). Pe de o parte, ca rutenii să aibă hrană suficientă pe timpul iernii, ei trebuie să se deplaseze periodic, pe timpul verii, la munci agricole sezoniere în câmpia ungară, neavând acasă terenuri arabile suficiente. Pe de altă parte, Ungaria are nevoie de lemnul și sarea din Rutenia. De asemenea și reprezentantul unei alte țări vecine, ministrul polonez de Externe Beck, atunci când se referă la regiune, o numește „Rusia Subcarpatică”, spre deosebire de Ucraina sau Galiția (fila 67).

Potrivt aceluiași documente, limba vorbită de către ruteni de asemenea diferă de ucrainiana propriu-zisă și de rusa literară. Este un dialect slav unic, pe care ungurii îl numesc „volapiuk”. Explicația este că slujbele se țin în slavonă și predicile la fel în slavona bisericească. Dialectul rutean, care mai este numit și limba autohtonă, este un amestec de slavonă bisericească și limbă rusă, cu unele elemnete de limbă maghiară (fila 78). Pe această bază s-a constituit un curent etnologic numit autohton, care susține că populația slavă din Rusia Subcarpatică este aparte, deosebită de poporul ucrainean și foarte apropiată de cel rus (fila 79). Se susține că în Rusia Subcarpatică nu poate fi vorba de „ucraineni”, atâta vreme cât slavii din această regiune încă din Evul Mediu se auto-denumesc pe ei înșiși rusini (etimologic, din slava veche, „rusân” însemnând pur și simplu „fiu al Rusiei”), sau sunt numiți ruteni de către austrieci și maghiari. Potrivit propriei lor tradiții istoriografice¹, rutenii sunt o populație slavă veche, locuind în Subcarpatia și Moravia de pe vremea creștinării primilor slavi de către Sfinții Kirill și Metodiu.

Abia în timpul Primului Război Mondial, populația slavă din Rusia Subcarpatică a venit în contact sistematic și la scară mare cu ucrainienii din Galiția Orientală și din Bucovina (ibidem, fila 79). În urma ocupării Galiției de către Polonia, după Primul Război Mondial, și ca urmare a înțelegerii dintre președintele Cehoslovaciei și reprezentanții comunității ucrainiene din Statele Unite, reprezentată prin dr. Jatkovici, regiunea Subcarpatică, sub denumirea oficială de atunci „Podkarpatska Rus” (adică Rusia Subcarpatică) a fost alipită Cehoslovaciei, cu condiția că va primi autonomie teritorială (fila 80).

¹ https://en.wikipedia.org/wiki/Adam_Franti%C5%A1ek_Koll%C3%A1r

3. Acorduri, arbitraje, dictate

Pe data de 15 martie 1939, Hitler ocupă partea de vest a Cehoslovaciei, Boemia (cu capitala Praga) și Moravia (cu orașul principal Brno), iar partea estică, actuala Slovacia (cu orașele Bratislava și Kosice) este transformată într-un stat marionetă a Germaniei naziste, sub denumirea de Republica Slovacia. Statul Cehoslovacia era șters de pe harta Europei.

Adevărul este că statul cehoslovac format după Primul Război Mondial avea o anumită vulnerabilitate, respectiv o importantă minoritate germană de aproximativ 3 milioane de locuitori, aproape un sfert din populația totală a Cehoslovaciei², și această minoritate era așezată compact în partea de vest și sud, la frontierele cu Germania, zonă numită de către nemți Sudetenland. Era cumva de așteptat ca, în virtutea principiului autodeterminării naționalităților, dominant atunci, să se ajungă la un moment dat la situația în care Germania să ceară o modificare de frontieră cu Cehoslovacia.

Și acest moment a venit atunci când s-au semnat Acordurile de München, în 29-30 septembrie 1938, între Germania, Italia Franța și Anglia. Hitler a insistat că singura rezolvare justă a problemei etnicilor germani din Cehoslovacia se poate face numai prin unirea cu Reichul a zonelor locuite majoritar de germani. Liderii marilor puteri prezenți atunci la München, Benito Mussolini (Italia), Neville Chamberlain (Anglia) și Edouard Daladier (Franța) au căzut de acord cu privire la unificarea cu Germania a regiunilor locuite majoritar de germani în Cehoslovacia. Cehoslovacilor nici măcar nu li s-a permis

să participe la negocieri iar Președintele E. Beneš a fost obligat să accepte această înțelegere³. A fost o poziție de forță a marilor puteri asupra unei țări mai mici, așa cum avea să fie doi ani mai târziu și cel de-al doilea Dictat de la Viena împotriva României.

Primul Dictat de la Viena a avut loc pe 2 noiembrie 1938, ca o consecință a Acordului de la München, derulat cu o lună și ceva mai devreme. Prin acest așa-numit „Arbitraj” s-a decis ca anumite zone din partea de sud a Slovaciei și partea de sud-vest a Rusiei Subcarpatice să fie desprinse din teritoriul Cehoslovaciei și atribuite Ungariei horthyste, hotărâre luată de către cei doi „arbitri”, Germania nazistă și Italia fascistă. Ulterior, la 12 aprilie 1939, regentul Ungariei, Miklos Horthy, a recunoscut că „revendicările minorităților maghiare din țările vecine au fost doar tactici îndreptate către un scop strategic, acela de restaurare a Ungariei Mari, care să ocupe întregul bazin carpatic”⁴.

Prin acest Dictat, Cehoslovacia ceda Ungariei teritoriile din sudul Slovaciei până la Kosice inclusiv, precum și zona orașelor Ujgorod, Beregovo și Munkaci din Rutenia Subcarpatică până la frontiera cu România. Era vorba de teritorii de aproximativ 10.000 km pătrați din Slovacia și de ceva sub 2.000 km pătrați din Rusia Subcarpatică, zone despre care se pretindea că au populație majoritar maghiară, după statisticile avansate de către Ungaria⁵. Recensămintele populației efectuate succesiv de către Cehoslovacia în 1930 și de către Ungaria în perioadele în care Rusia Subcarpatică era încorporată

² Pavel Bělina, Petr Čornej, Jiří Pokorný, *Histoire des Pays tchèques*, Seuil, Paris, 1995, pag. 368.

³ Ibidem, p. 395.

⁴ https://ro.wikipedia.org/wiki/Primul_dictat_de_la_Viena

⁵ https://ro.wikipedia.org/wiki/Primul_dictat_de_la_Viena

S T U D I U.

N O T A
22 Noembrie 1938

Rezumatul studiului asupra :

PROPAGANDEI SUBVERSIVE ȘI ACȚIUNEI TERORISTE A UNGARIEI ÎN CECOSLOVACIA, PENTRU DOBÂNDIREA TERITORIILOR REVENDICATE.

Ofensiva diplomatică a guvernului maghiar
contra Cehoslovaciei, a fost secundată de o intensă
acțiune defetistă, desfășurată în însuși teritoriile
le revendicate.

Această acțiune s'a manifestat, pe deoparte,
printr-o vie propagandă subversivă de nuanță ireden-
tistă, iar pe de altă parte, printr-o largă acțiune
teroristă, condusă pe teritoriul Ungariei și cu
concursul efectiv al oficialității maghiare.

Propaganda iredentistă, cum și activitatea
subversivă, de sabotaj și terorism, s'au desfășurat
în Slovacia și Rusia Subcarpatică, potrivit unui
plan mai dinainte stabilit și întocmit în cele mai
mici amănunte.

Budapesta a utilizat în acest scop, într-o
largă măsură, posturile clandestine de radio-emisiune
și agenții iredentiști inițiați în metodele
de propagandă și instruiți în săvârșirea actelor
de terorism și sabotaj.

Astfel, în orașele Rimaszombat, Szob, Rozsnya,

-/-

au fost instalate posturi de radio-emisiune - care lucrând pe aceeași lungime de undă cu posturile oficiale slovace (Kosice și Bratislava) - difuzau știri false pentru a alarma și pune în derută masele populare, sau desfășura în limba ucrainiană și rușeană o propagandă înverșunată împotriva cehilor.

Aceste posturi, denumite "grupe de radio", care au activat pe teritoriul ceh înainte de a fi preluat Ungurilor, mai aveau și misiunea de a comunica cercurilor interesate din Ungaria evenimentele importante ce se petreceau pe teritoriul aflat încă sub controlul Guvernului cehoslovac.

Agentele iredentiste apar în regiunile locuite în majoritate de unguri încă din cursul lunii Mai a.c., având misiunea de a informa asupra atmosferei care începuse a se crea în jurul ideii de revizuire a granițelor Statului cehoslovac și să introducă clandestin în Cehoslovacia, manifeste subversive, recrutând în același timp elemente de încredere pentru desfășurarea propagandei și acțiunii de subminare a Statului. Datorită legăturilor întinse pe care unii dintre acești agenți le aveau în teritoriile revendicate - ei fiind în majoritate studenți, preoți, ziaristi, învățători - au izbutit chiar de la început să solidarizeze o parte a populației rutene și slovace împotriva cehilor.

Odată ce elementele de încredere au fost recrutate, și o parte din masele populare câștigate, s'a început încă din Septembrie, difuzarea unui bogat material de propagandă subversivă.

Din automobile anume închiriate cum și din avioane ce intrau adânc pe teritoriul Republicii, s'au aruncat numeroase manifeste în districtele Rima-Sobota, Feledince, Khust și Uzhorod, prin care

îndemna populația să se răscoală împotriva guvernului din Praga, să se răsfrătească împotriva conducerii militare și să distrugă lucrările de artă.

În aceste condiții, populația rurală și în special cea din Rusia Subcarpatică cu un nivel de cultură redus și lipsit de discernământ, a putut ușor fi câștigată prin emisiuni de către agenții Budapestei, contribuind într-o foarte largă măsură la accentuarea acțiunii de autonomie preconizată de conducătorii slovaci și ucrainieni.

Acțiunea teroristă a fost opera unor bande înarmate, organizate pe teritoriul ungar, cu concursul oficialității.

Misiunea acestor bande era să invadeze teritoriul cehoslovac și să atace diferite puncte, în scopul de a compromite ideea de autoritate a Statului cehoslovac, a influența starea de spirit a populației și a crea condițiuni favorabile unei eventuale intervenții a armatei regulate.

Banțele erau recrutate din unitățile de asalt ale organizației naționaliste "Nyílos Keresztek" precum și din membrii diferitelor societăți sportive, fiind înarmați cu ofițeri activi și de rezervă din armata regulată.

S'au identificat 11 centre de organizarea și instruirea bandelor, cu un total de 18 Batalioane, cuprinzând 15.000 oameni.

Acțiunea teroristă a bandelor a început la 5 Octombrie în ajunul conferinței ungaro-cehe de la Komarno, constând din numeroase atacuri în diferite zone din teritoriile revendicate.

Cităm atacul dela Keorogo (S.E.Rima-Sombat), unde bandele au pătruns 7 Km. pe teritoriul slovac, precum și atacul din regiunea Berehova, unde trei bande țări au fost combătute de numeroase trupe cehoslovace, susținute de oare de luptă și de aviație.

În aceste două atacuri, bandele au pierdut 68 morți și 316 prizonieri, fiind repede lichidate, grație intervenției trupelor ceh.

CONCLUZII.

Se poate afirma, fără posibilitate de desmințire, că activitatea revizionistilor maghiari pe teritoriul Republicii Cehoslovace - ce a precedat anexarea teritoriilor cedate Ungariei prin sentința de arbitraj dela Viena - au avut un succes desăvârșit, atingând obiectivele urmărite.

Mai mult. Prin rezultatele obținute, ea a fost de natură să aducă - în ceea ce privește țara noastră - o adâncă înfrigorare în sânul maselor românești dela frontiera de Vest, mai cu seamă că Budapesta a avut toată grija să asigure minoritatea maghiară din România, că în curând va fi pusă pe plan internațional, problema Ardealului, care va fi alipit teritoriilor ce au aparținut odinioară "Coroanei Apostolice a Sf. Ștefan".

Propaganda iredentistă maghiară alimentată de atâția ani prin diferite mijloace, și-a găsit prea bun prilej de activitate în Slovacia și Rutenia.

Procedul întrebuintat acolo, de a introduce și difuza material de propagandă, s'a practicat și se practică și în Ardeal, după cum s'a arătat prin notele informative anterioare.

Având aceste edificatoare exemple, este o imperioasă datorie de a lua din timp - adică cât mai neîntârziat - măsurile de a stăvili propaganda subversivă și a organiza preîntâmpinarea cu toată energia, dintru început, a oricărei încercări teroriste la granița de Vest a țării.

Astăzi, mai mult ca oricând - la frontiera de Vest a țării, în toate posturile de conducere, trebuie să fie puși oameni de mare energie, încredere și spirit de prevedere.

S T U D I U

asupra

PROPAGANDEI SUBVERSIVE ȘI ACȚIUNEI TERORISTE A UNGARIEI
ÎN CECOSLOVACIA PENTRU DOBÂNDIREA TERITORIILOR
REVENDICATE.

S T U D I U

asupra

PROPAGANDEI SUBVERSIVE ȘI ACȚIUNEI TERORISTE
A UNGARIEI ÎN CECOSLOVACIA PENTRU DOBÂNDIREA
TERITORIILOR REVENDICATE.

Ofensiva diplomatică a Guvernului maghiar
contra Cehoslovaciei, a fost secundată de o intensă
acțiune defetistă, desfășurată în însăși terito-
riile revendicate.

Această acțiune s'a manifestat, pe deoparte
printr-o vie propagandă subversivă de nuanță ire-
dentistă maghiară, iar pe de altă parte, printr-o
largă acțiune teroristă, condusă de pe teritoriul
Ungariei și cu concursul efectiv al oficialității
maghiare, astfel:

A. PROPAGANDA SUBVERSIVĂ.

Propaganda iredentistă, cum și activitatea
subversivă, de sabotaj și terorism, s'a desfășurat
în Slovacia și Rusia Subcarpatică de către agenții
Budapestei, potrivit unui plan mai dinainte stabi-
lit și întocmit în cele mai mici amănunte.

Încă dela începutul lunii Mai a.c., în regi-
unile locuite în majoritate de maghiari, și-au fă-
cut apariția numeroși indivizi venind din Ungaria,
cu scopul mărturisit de a vinde și distribui cărți
de literatură, broșuri, reviste, etc.

Este de remarcat că tot acest material nu
conținea nimic subversiv, nimic compromițător, ci
cărți obișnuite de literatură și pentru a nu da